

МЕХАНІЗМИ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПРИМОРСЬКИХ ЗОНАХ НА ПРИКЛАДІ КАРКІНІТСЬКОЇ ЗАТОКИ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ

С. А. Солдатова

Пошук нових методологічних підходів до активізації резервів ефективної ресурсно-економічної діяльності регіонів України призводить до необхідності широкого наукового узагальнення. Методологічним резервом у цьому контексті є концепція кластеризації сучасної економіки, підходи якої можуть бути транспоновані також на сферу ресурсокористування. Певними резервами в цьому науковому контексті вирізняються підходи до кластеризації економіки.

Відомо, що кластер – це добровільне об'єднання фірм у певній сфері підприємництва, пов'язаних між собою технологічно і, як правило, за ознакою географічної близькості. Кластер може містити в собі малу чи значну кількість різних за розміром фірм у різних співвідношеннях. Об'єднання фірм у кластері дозволяє кожному з учасників одержувати переваги від ефекту синергії, тобто від ефекту, що виникає в процесі об'єднання зусиль заради масштабності виробництва. Відмінність кластерів від формальних структур полягає в тому, що підприємства, які входять в кластер, зберігають свою незалежність і гнучкість. За рахунок спільної діяльності, насамперед завдяки розширенню і прискоренню інноваційності виробничих процесів підприємства досягають значно більшої продуктивності праці [5].

Сучасні дослідження і публікації на цю тему пов'язані з наступним: залежно від мети створення кластери мають внутрішню орієнтацію (наприклад, спрямовані на активізацію підприємницької діяльності в галузі або регіоні, вирішення проблем зайнятості) або експортоорієнтовану спрямованість. До таких відносяться туристичні кластери. Вперше в

українських наукових працях поняття кластерів було розвинене С. І. Соколенко (2004) [5].

Найбільш істотний вклад, котрий згодом відіграв вирішальну роль у розвитку кластерної концепції та суміжних з нею концепцій, зробив у кінці XIX ст. А. Маршалл, який, ґрунтуючись на положеннях А. Сміта про переваги спеціалізації, включив у свої «Принципи економічної науки» главу про «Концентрації спеціалізованих виробництв в окремих районах» [3]. Подібні «...згустки міжгалузевих взаємозв'язків, що демонструють стійку стабільність у часі», за визначенням Д. Бекаттіні [6], він називає індустріальними районами, хоча, фактично, і не концентрує увагу на цьому терміні, міцно увійшло в понятійний апарат значно пізніше, у зв'язку з дослідженнями промислових районів «Третьої Італії» [7].

Мета даної статті – розробити підґрунтя структури формування механізмів кластеризації економічної та економіко-екологічної діяльності з урахуванням ресурсної компоненти в умовах Автономної Республіки Крим.

Щоб вирішити ці проблеми, було визначено такі завдання: по-перше, визначити місце морегосподарського та природоохоронного кластерів у системі кластерної класифікації; по-друге, уточнити умови формування та алгоритм розвитку морегосподарського та природоохоронного кластера; по-третє, представити послідовність оцінки економіко-екологічної ефективності кластеризації природокористування в процесі економічної діяльності та визначити структуру кластеризації природокористування в Каркінитській затоці в процесі регіонального економічного розвитку.

Перехід до кластеризації української економіки ініціювало Державне агентство Украї-

ни з інвестицій та інновацій у 2008 р. і підтримала НАН України (Постанова Президії НАН України від 08.07.2009 р. № 220). Національні інноваційні кластери мають стати механізмом інституційного забезпечення реалізації стратегічних пріоритетних напрямів інноваційної діяльності, визначених Законом України «Про пріоритетні напрямів інноваційної діяльності в Україні». Так, у ст. 7 Закону особливим пріоритетом України проголошено гармонійний розвиток людського потенціалу, економіки та природного середовища держави, а також визначено стратегічні пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні:

- модернізація електростанцій; нові та відновлювані джерела енергії; новітні ресурсозберігаючі технології;
- машинобудування та приладобудування як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва; розвиток високоякісної металургії;
- нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації;
- вдосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій;
- високотехнологічний розвиток сільськогосподарства і переробної промисловості;
- транспортні системи: будівництво і реконструкція;
- охорона і оздоровлення людини та навколишнього середовища;
- розвиток інноваційної культури суспільства.

Кластерна концепція розвитку економіки регіону є одним з головних напрямів державної політики підвищення національної та регіональної конкурентоспроможності в розвинутих і країнах, що розвиваються. Незважаючи на те, що інтерес до кластерів як ефективного інструменту підвищення конкурентоспроможності економіки зріс за останні 10–15 років, сам кластерний підхід у теорії регіональної економіки – явище не нове.

Слід зазначити, що концепція кластерного розвитку регіональної економіки – результат еволюції теорії і практики регіонального управління. Однак, якщо у ХХ ст. розвиток концепції кластерної економіки проходило переважно в рамках індустріального підходу, орієнтованого на комплексний розвиток галу-

зевої структури виробництва, то сьогодні центральна ідея – конкурентоспроможність [1].

Велика відкрита Каркінітська затока Чорного моря омиває Кримський півострів з північного заходу і являє собою морську затоку. Її південне узбережжя формують острів Джарилгач і Тендрівська коса (рис. 1). Каркінітська та Джарилгацька затоки – найбільші з морських заток Чорного моря. Довжина Каркінітської затоки – більше 118 км. Бакальською косою і Бакальською банкою вона ділиться на західну частину (ширина якої – близько 80 км, глибина – до 36 м) з піщаними відносно рівними берегами й східну частину (глибина – близько 10 м) з глинистими розчленованими берегами.

Еколого-економічний стан територіального комплексу Каркінітської затоки істотно порушено антропогенним впливом. Головним чином негативний вплив пов'язаний з інтенсивним землекористуванням у межах охоронної зони заповідника «Лебедині острови», не погодженим з інтересами збереження унікального орнітологічного комплексу (рисові господарства, розширене будівництво та експлуатація риборозплідних ставків, випас худоби, активно функціонуюча зона відпочинку з пляжами і автокемпінгами тощо) [4].

Головним портом Каркінітської затоки є Скадовський порт, що знаходиться в Джарилгацькій затоці і включає в себе ківш і зовнішній рейд. До порту веде підхідний канал. У роки СРСР він спеціалізувався на видобутку і транспортуванні піску. Через кризу в будівельній галузі видобуток піску скоротився до 350 тис. т на рік. Сьогодні Скадовський порт переважно здійснює вантажопасажирські й автопоромні перевезення на турецькому напрямі. До порту приписані Портпункти Генічеськ і Хорли.

Місце туристичного морегосподарського кластера серед інших типів регіональних кластерів можна представити у вигляді схеми (рис. 2 [1]). На основі даних координатора програм технічної допомоги Індії, Китаю, Кореї Організації промислового розвитку ООН (ЮНІДО) можна сформувати ряд умов формування та розвитку морегосподарських (включаючи туристичні) кластерів (рис. 3).

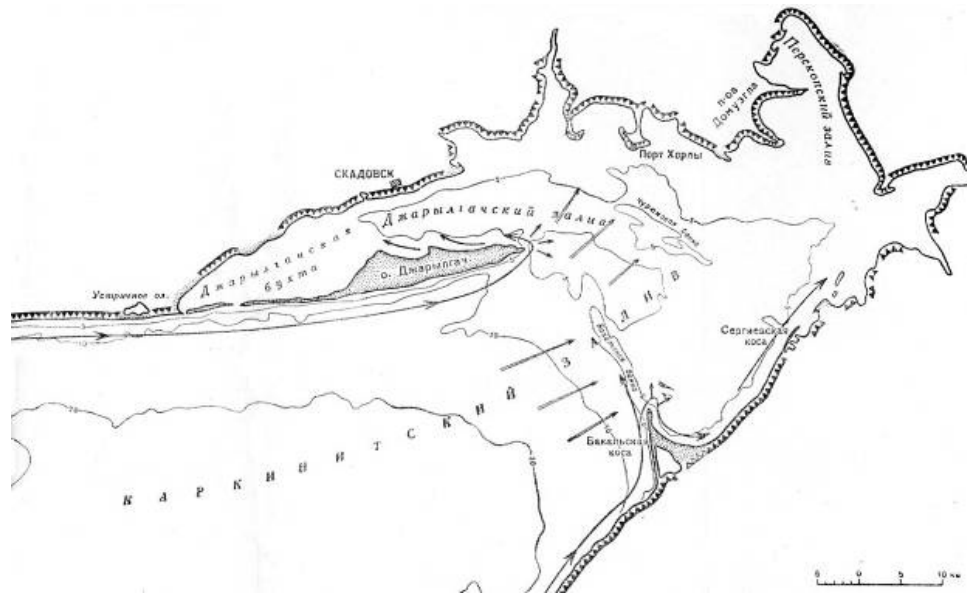

Рис. 1. Каркінітська затока

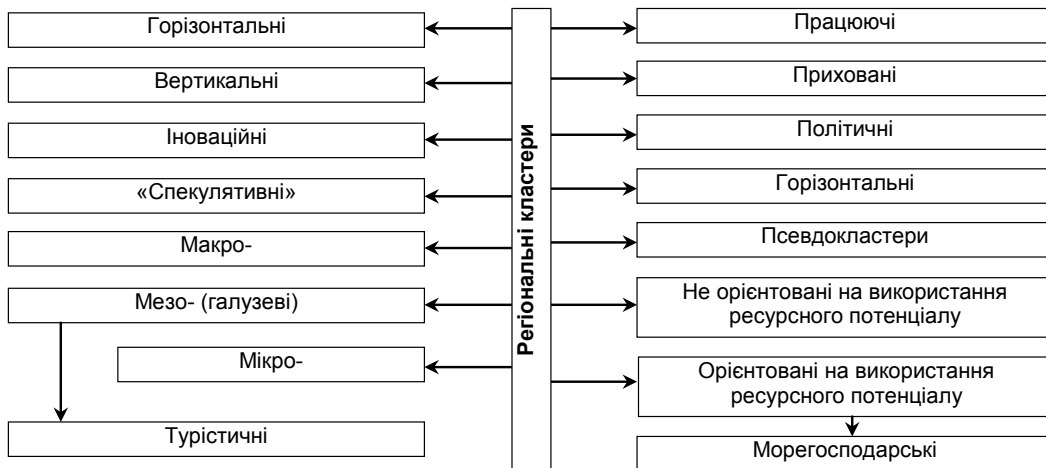

Рис. 2. Місце морегосподарського кластера у класифікації кластерів

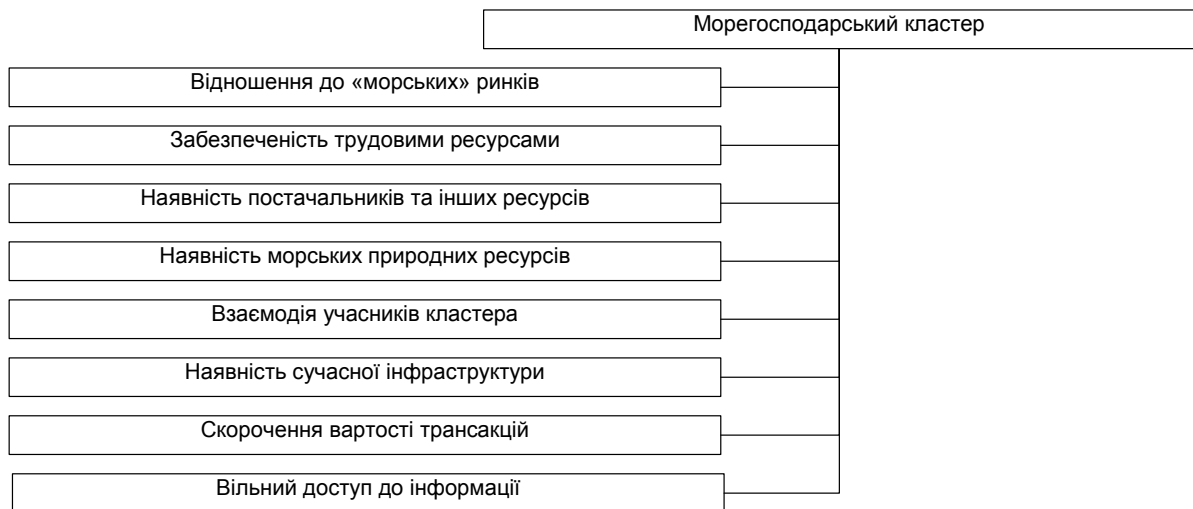

Рис. 3. Умови формування морегосподарського кластера

Питання типологія кластерів необхідно в подальшому досліджувати. Більш повна класифікація необхідна для того, щоб чітко визначати, що є кластером, а що не є ним. На основі вищевикладеного може бути представлений алгоритм оцінки економіко-екологічної ефективності кластеризації природокористування, представлений на рис. 4.

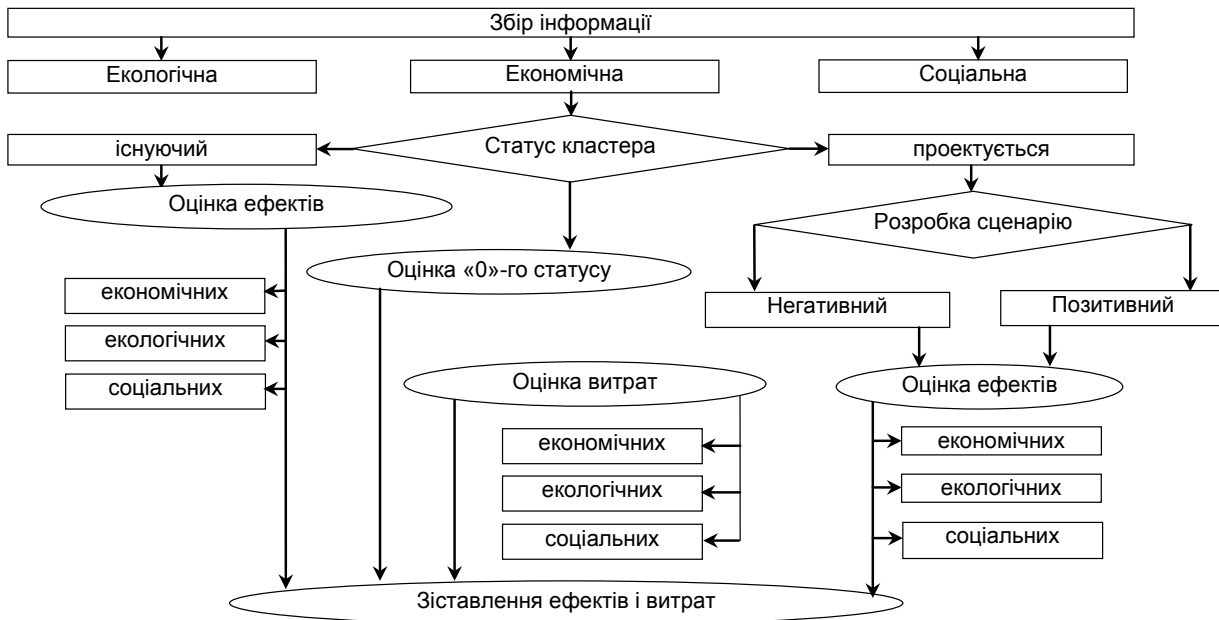

Рис. 4. Алгоритм оцінки економіко-екологічної ефективності кластеризації

Ступінь, у якому та чи інша галузь (морська) відповідає певному типу, може бути використана для оцінки її поточного стану та потенціалу розвитку, вироблення подальших рекомендацій щодо поліпшення її діяльності. З урахуванням особливої значущості для цілей соціально орієнтованого просторового розвитку природної складової особливо важ-

ливим є формування, поряд із опорним економічним каркасом опорного екологічного каркасу території [2]. Формування природоохоронного кластера в Каркінітській затоці слід пов'язувати із балансом природокористування навколо природоохоронного ядра, вираженого в унікальних ресурсах філофори (рис. 5).

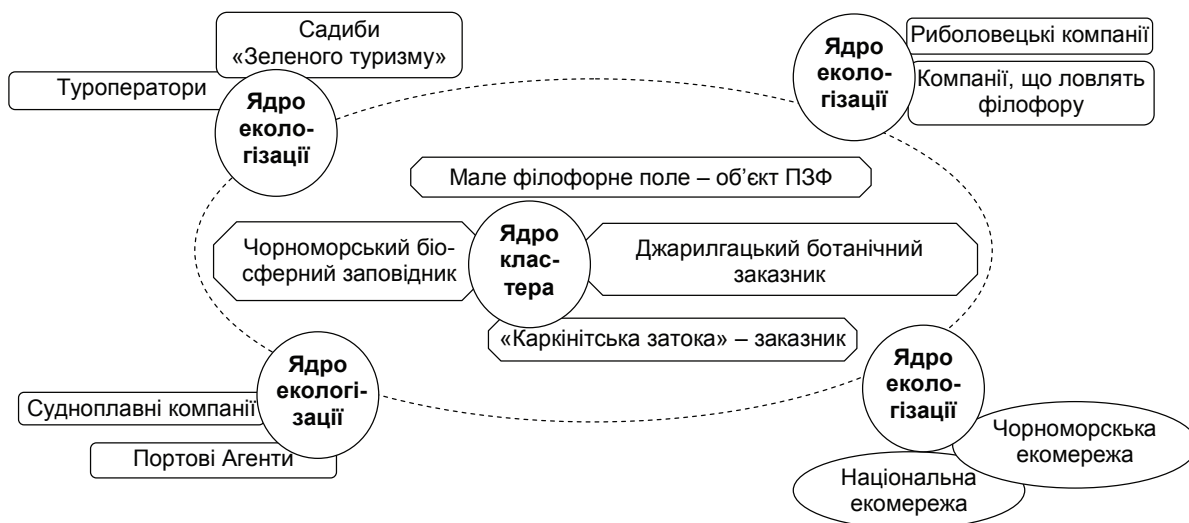

Рис. 5. Структура економіко-екологічної кластеризації в Каркінітській затоці

Підсумовуючи вищезазначене, зауважимо, що формування морських і морегосподарських кластерів припускає наявність низки передумов, серед яких: висока концентрація підприємств однієї або суміжних галузей у рамках локалізованої території, сильні конкурентні позиції на ринках, стійкі коопераційні зв'язки з підприємствами – учасниками кластера, можливість створення підприємств інфраструктури як відсутніх ланок у ланцюжку утворення доданої вартості, розвиток інформаційних і маркетингових зв'язків між елементами кластера, значна кількість наукових і освітніх установ на території регіону, довготривала координація взаємодії учасників кластера тощо.

Формування територіальних морських кластерів із природоохоронними функціями в Автономній Республіці Крим зв'язується з реалізацією низки принципів: безвідходності, взаємозамінності, ресурсної стабільності тощо. Однак, на відміну від інших типів кластерів, природоохоронний має досить специфічні функції – забезпечення ресурсної стійкості природно-господарських комплексів.

Подальші дослідження в напрямі уточнення механізмів кластеризації економічної діяльності в приморських зонах слід пов'язувати з вивченням ресурсної ролі місцевих природно-господарських комплексів як потенційних складових формування ядер кластеризації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Захарченко В. И. Кластерная форма территориально-производственной организации / В. И. Захарченко, В. Н. Осипов. – Ч. 1. [Экономические кластеры как новая форма организации производства в регионе]. – Одесса : Фаворит ; Печатный дом, 2010. – 122 с.
2. Лаппо Г. М. Городские агломерации СССР – России: особенности динамики в XX в. / Г. М. Лаппо // Российское экспертное обозрение. – 2007. – № 4–5 (22). – С. 48.
3. Маршалл А. Принципы политической экономики / А. Маршалл. – М. : Прогресс, 1983. – Т. 1. – 415 с.
4. Скокова Н. Н. Охрана местообитаний водноболотных птиц / Н. Н. Скокова, В. Г. Виноградов. – М. : Агропромиздат, 1986. – 240 с.
5. Соколенко С. Кластеры в глобальной экономике / С. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.
6. Becattini G. The Marshallian industrial district as a socio-economic notion / G. Becattini // Pyke F., Becattini G., Sengenberger W. (eds) Industrial Districts and Inter-firm Cooperation in Italy. – Geneva : International Institute for Labour Studies, 1990. – P. 37–51.
7. Lundvall B. Explaining Interfirm Cooperation and Innovation: Limits of the Transaction-Cost Approach / B. Lundvall // Grabher G. (ed.) The Embedded Firm. – London : Routledge, 1993. – P. 52–64.

УДК 005:502.1

КОНЦЕПЦИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОГО МЕНЕДЖМЕНТА

М. Мчедлидзе; З. Гелашвили

В условиях развития рыночных отношений все большую остроту приобретают проблемы, связанные с воздействием на окружающую среду. В частности, вопросы оценки наносимого ей ущерба и оценки риска от этого ущерба встают как перед самими природопользователями, так и перед государственными инсти-

тутами, проводящими контроль, частными и общественными организациями. Развитие производства направлено на достижение благосостояния человека и изменение качества его жизни, но развитие производства сопровождается и накоплением потенциала опасности для человека в виде изменения взаимоотноше-